

ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ ТА ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

RIGHTS, DUTIES AND GUARANTEES OF ADMINISTRATIVE ACTIVITIES IN ADMINISTRATIVE PROCESS

Брода А.Ю.,

здобувач

кафедри адміністративного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ

Автором розкрито зміст прав та обов'язків адвоката в адміністративному процесі. Визначено види юридичних гарантій діяльності адвоката в адміністративному процесі. Виокремлено функції адвоката в адміністративному процесі.

Ключові слова: адвокат, адміністративний процес, захисник, представник, юридичні гарантії, права та обов'язки адвоката.

Автором раскрыто содержание прав и обязанностей адвоката в административном процессе. Определены виды юридических гарантий деятельности адвоката в административном процессе. Выделены функции адвоката в административном процессе.

Ключевые слова: адвокат, административный процесс, защитник, представитель юридические гарантии, права и обязанности адвоката.

The author discloses the contents of the rights and duties of a lawyer in the administrative process. The types of legal guarantees of the activity of the lawyer in the administrative process are determined. The functions of the lawyer in the administrative process are singled out.

Key words: lawyer, administrative process, defender, representative, legal guarantees, rights and duties of a lawyer.

Постановка проблеми. Професія адвоката вимагає високого рівня компетентності, освіченості, достатнього юридичного досвіду, дотримання етичних стандартів. Фаховість, принциповість у відстоюванні законних прав та інтересів громадян, готовність працювати у складних умовах, що часом пов'язані з певними ризиками або тиском, відданість своїй роботі, від якої часто залежать долі людей, – це ті складники, з яких побудовано фундамент поваги та авторитету захисників. Отож адвокат є ключовою фігурою в адміністративному процесі. Однак в юридичній практиці трапляються випадки порушення прав та гарантій діяльності адвоката в адміністративному процесі.

Стан дослідження. Питання участі адвоката в адміністративному процесі були предметом досліджень таких учених, як П.П. Андрушко, Ю.В. Градова, Я.А. Колінко, С.О. Кузніченко, М.І. Магузов, О.В. Малько, П.М. Рабінович, О.А. Савченко, М.В. Савчин, М.Ф. Селівон, М.І. Хавронюк.

Метою статті є розкриття змісту прав, обов'язків та гарантій діяльності адвоката в адміністративному процесі.

Виклад основного матеріалу. Відповідаючи на питання, ким виступає адвокат у провадженні зі справ про адміністративні правопорушення – захисником чи простим представником особи, Т.О. Коломоець зазначає, що процесуальний статус адвоката має подвійний характер: по-перше, він є уповноваженою особою, по-друге, є самостійною процесуальною фігурою [1, с. 164]. Аналіз проекту Кодексу України про адміністративні проступки від 26 травня 2004 р. за № 5558 свідчить про сприйняття такого

подвійного статусу захисника – і як представника, і як самостійної процесуальної фігури.

Водночас у ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що адвокат у межах адміністративного процесу здійснює таке:

- захист прав, свобод і законних інтересів особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, що притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;
- представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;

- представництво інтересів фізичних та юридичних осіб у судах під час здійснення адміністративного судочинства.

Отже, досліджуючи питання правового статусу адвоката в адміністративному процесі, на нашу думку, доцільно акцентувати увагу саме на питанні правосуб'єктності цього суб'єкта. Саме тому розкриємо зміст прав та обов'язків адвоката в адміністративному процесі, що становить зміст його адміністративно-процесуального статусу.

Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, зокрема такі:

- 1) звертатися з адвокатськими запитами, зокрема щодо отримання копій документів, до орга-

нів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб). Адвокатський запит – це один зі способів отримання адвокатом інформації від державних органів і приватних організацій (підприємств) для надання правової допомоги клієнту.

Загальні положення щодо поняття адвокатського запиту та порядку відповіді на нього містяться в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Цим Законом встановлено, що орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхні посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані не пізніше ніж через 5 робочих днів із дня отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію та копії документів (ч. 2 ст. 24 Закону).

До адвокатського запиту адвокат має додати посвідчені копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та ордер (або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги). Тож у разі відсутності копій вказаних документів у додатках до адвокатського запиту останній не може вважатися оформленим належним чином. Неналежне оформлення адвокатського запиту є підставою для відмови у наданні інформації та/або документів на такий запит [2].

2) *представляти й захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими та службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами.* Реалізація цього права передбачає необхідність захищати, тобто забезпечувати захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, що притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення; а також виконувати представницьку функцію, тобто здійснювати забезпечення реалізації прав та обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав та обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні.

3) *ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях із необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім*

тих, що містять інформацію з обмеженим доступом. Закон про адвокатуру надає адвокату право отримувати на адвокатський запит фактично будь-яку інформацію та документи, які необхідні адвокату для надання правової допомоги клієнту. Однак Закон встановлює два винятки з цього правила. По-перше, адвокатський запит не може стосуватися надання консультацій і роз'яснень положень законодавства. По-друге, не підлягає наданню на адвокатський запит інформація з обмеженим доступом та копії документів, у яких міститься інформація з обмеженим доступом. Як наслідок, непоодинокими є випадки зловживання адвокатом правом на адвокатський запит, а також необґрунтованих відмов із боку підприємств, установ та організацій надавати інформацію й документи на адвокатський запит.

4) *складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку.* Адвокат має право займатися підготовкою претензій із метою досудового вирішення спорів; складати позовні заяви, апеляційні скарги, касаційні скарги, мирові угоди, складати інші процесуальні документи (заяви, клопотання, пояснення).

5) *доповідати про клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб і відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання та скарги; бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів і давати пояснення щодо суті клопотань і скарг* – це повноваження адвоката, що мають представницький характер і полягають у можливості представлення прав та інтересів клієнта в органах публічної адміністрації, висловлювати та відстоювати правову позицію клієнта, вчиняти чи утримуватися від вчинення певних дій від його імені;

7) *збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати та вилучати речі, документи, їхні копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їхньою згодою.* Реалізація цього права передбачає запитувати й одержувати документи чи їхні копії від громадян та юридичних осіб, знайомитись на підприємствах, в установах, організаціях, громадських об'єднань із необхідними документами, крім тих, таємниця яких охороняється законом, одержувати письмові висновки фахівців із питань, що вимагають спеціальних знань, опитувати громадян. Якщо особа, яка може виступити свідком у суді чи повідомити будь-які фактичні дані, є неповнолітня, потрібно одержати згоду батьків на зустріч тощо. Втім, реалізація цього права часто буває обмежена з боку громадян, підприємств, установ, організацій тощо, адже ці суб'єкти незобов'язані надавати запитувану інформацію, а лише у разі їхньої згоди, що значно ускладнює роботу адвоката та процес збирання фактів, які надалі можуть виступати доказами;

8) *застосовувати технічні засоби, зокрема для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види*

правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом. Адвокат має право користуватися лише дозволеними законом аудіо- та відеозасобами фіксації, здійснювати вкопіювання з матеріалів справи. Наприклад, адвокат одержав або навіть купив звукозапис, який містить дані, що обґрунтовували заперечення щодо обвинувачення. Шлях, за допомогою якого одержана плівка, може не відповідати вимогам допустимості доказу. Але, використавши інформацію, що є на плівці, адвокат зміг знайти свідка, звукозапис щодо якого є на плівці. У цьому випадку адвокат може заявити клопотання про допит свідка з обставин, які мають значення для справи. Такий допит є належним і допустимим джерелом інформації. Водночас необхідно враховувати думку Пленуму Верховного Суду України, який, скасовуючи вирок у конкретній справі, наголосив, що вимогам допустимості має відповідати не тільки сам доказ, а й пройдений до цього доказу шлях. Ішлося про порушення порядку допиту неповнолітнього. Така позиція – крок назустріч американського принципу «отруєного яблука, яке дає отруєні плоди» [3];

8) *посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, коли законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів.* Адвокат має право завіряти документи, які перебувають у нього та є у матеріалах справи. На таких копіях адвокат зобов'язаний ставити «вірно з оригіналом», «копія вірна» та ставити печатку, однак на вимогу суду (за потреби) він має надати оригінали для звірки;

9) *одержувати письмові висновки фахівців, експертів із питань, що потребують спеціальних знань.* Реалізація цього права дає можливість адвокату повноцінно використовувати спеціальні знання експертів і спеціалістів для надання правової допомоги на професійній основі, та насамперед воно спрямоване на реалізацію принципів процесуальної рівності та змагальності. Залучення спеціаліста та експерта як осіб, що володіють такими знаннями, суттєво розширює можливості адвоката щодо отримання доказової інформації [4, с. 239].

Під час реалізації адвокатом своєї правосуб'єктності ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено цілий ряд юридичних гарантій, якими він користується в процесі реалізації саме професійних функцій. Ці гарантії мають унеможливити втручання в його діяльність і не допускають розголошення адвокатської таємниці, наближають правове становище адвоката до правового статусу суб'єктів, що виконують публічні повноваження та надають публічні послуги, особливо тих, що не є при цьому державними службовцями та (або) посадовими особами місцевого самоврядування (як, наприклад: нотаріуси, аудиторів, оцінювачі та інші) [5]. До таких гарантій належать:

1) забороняються будь-які втручання та перешкоди здійсненню адвокатської діяльності;

2) забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, коли особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом;

3) проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя;

4) забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності;

5) адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів і доведенні їхньої переконливості;

6) життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їхнє майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом;

7) адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом;

8) забороняється залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці;

9) забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом;

10) забороняється внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі;

11) забороняється втручання у правову позицію адвоката;

12) орган або посадові особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону;

13) повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя;

14) забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом;

15) не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, зокрема ті, що відображають позицію клієнта, заяви в засобах масової інформації, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката;

16) забороняється ототожнення адвоката з клієнтом;

17) дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється в особливому порядку;

18) у разі проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката слідчий суддя, суд у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження. Під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону, крім випадків, передбачених абзацом четвертим цієї частини. Для забезпечення його участі службова особа, яка буде проводити відповідну слідчу дію чи застосувати захід забезпечення кримінального провадження, завчасно повідомляє про це раду адвокатів регіону за місцем проведення такої процесуальної дії.

Поруч із правами, обов'язками та гарантіями діяльності адвоката в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено ряд адміні-

стративно-правових обмежень, що виявляються у вигляді заборон у діяльності адвоката. Наприклад, адвокату забороняється 1) використовувати свої права всупереч правам, свободам і законним інтересам клієнта; 2) без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб; 3) займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта; 4) відмовлятися від надання правової допомоги, крім випадків, установлених законом.

Порушення зазначених обмежень є підставою для притягнення адвоката до юридичної відповідальності, яка передбачена Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Висновок. Отже, адвокат виступаючи в адміністративному процесі у ролі представника, може здійснювати представництво клієнта 1) в органах публічної адміністрації, 2) в адміністративно-судочинському провадженні, тоді як в адміністративно-деліктних відносинах адвокат виступає захисником і фахівцем у галузі права. Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що поняття «адвокат» щодо сфери застосування може належати тільки до діяльності професійних юристів. Поняття «захисник» щодо сфери вживання ширше за змістом від поняття «адвокат», оскільки захисником є адвокат і спеціаліст у галузі права. Водночас у цьому випадку треба наголосити на тому, що захисна функція адвоката може здійснюватися через реалізацію адвокатом представницьких повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коломоєць Т.О. Штрафи за законодавством про адміністративні правопорушення України. Запоріжжя: «Верже», 2000. 240 с.
2. Адвокатський запит: надати чи відмовити? URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/insh/advokatskiy-zapit-nadati-chi-vidmoviti.html>.
3. Зейкан Я.П. Перешкоди правосуддю, або хто попереджений, той озброєний. URL: http://4vuz.com.ua/book_27.html.
4. Бисага Ю.М., Заборовський В.В. Право адвоката одержувати письмові висновки фахівців, експертів із питань, що потребують спеціальних знань як одне з основних його професійних прав. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 2. С. 237–240.
5. Меєрович Н.А. Щодо адміністративно-правового статусу адвоката. Форум права. 2013. № 3. С. 372–375. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_62.pdf.